

POJAM *ELPIS* U POSLANICAMA EFEŽANIMA I KOLOŠANIMA

MR. MARKO TOMIĆ, ĐAKOVO

Novozavjetni pojmovi *elpis* i *elpizo* određeni su starozavjetnim poimanjem nade. Za njihovo ispravno razumijevanje i vrednovanje valja uzeti u obzir sve odrednice koje su, neke više neke manje, definirale njihov sadržaj i upotrebu.

I. KONTEKSTUALNO ODREĐENJE POJMA *ELPIS*

1. *Pojmovi elpis i elpizo u grčkom svijetu*

Upotreba i značenje riječi *elpis* i *elpizo*, i njihovih derivata, u grčkom se svijetu razlikuje od biblijskog značenja. *Elpis* u grčkom poimanju moramo shvatiti kao zajedničko ime za sva iščekivanja budućeg; tj. iščekivanje dobra (nada) i iščekivanje zla (strah, bojazan)¹. Vlastitost je čovjekova posjedovati *elpides* u originalnom značenju riječi – to znači »predviđanja« bilo žalosna, bilo radosna koja se imaju ostvariti u budućnosti. Sadržaj nade kod starih Grka mogao je varirati. Mogao se odnositi na svakodnevno obično ljudsko nadanje; taj je pojam mogao izraziti i onu nadu koja pomaže čovjeku u njegovu suočavanju s poteškoćama života, pokazujući mu vedriju sliku budućnosti koja ga čeka.

Našem poimanju nade odgovara grčki termin *elpis agathe*. U tom slučaju korijen riječi preuzima ono izvorno etimološko značenje korijena *elp-* što, zapravo, predstavlja proširenje korijena *vel* (lat. *velle*), dodavanjem glasa *p*. Od istog bi korijena dolazila i latinska riječ *voluptas*².

Sastavni dio pojma *elpis* jest i *eros* (čežnja, želja za nekim...). Prema Platonovu mišljenju nema razloga da čovjek odbacuje ili potiskuje taj *eros* koji (su-)djeluje u *elpis*, jer je on sam u sebi impuls koji potiče prema lijepome i prema dobrome³. Platon je držao da buduće nade,

¹ Usp. E. HOFMANN, *Elpis*, u *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament*, priredio L. COENEN, Wuppertal 1967–1971, 722; K. M. WOSCHITZ, *Elpis-Hoffnung*, Wien-Freiburg-Basel 1979, 66–75. R. BULTMANN, *Der griechische Hoffnungsbegriff*, u *ThWNT II*, 515–518, 515; W. BAUER, *Wörterbuch zum Neuen Testament*, 5. izd. Berlin-New York 1971, 500–502; F. SENC, *Grčko-hrvatski rječnik*, 2. izd. (reprint) Zagreb 1988, 276–277.

² Usp. K. M. WOSCHITZ, *nav. dj.*, 66; R. BULTMANN, *nav. čl.*, 516; E. HOFFMAN, *nav. čl.*, 722; H. MENGE, *Griechisch-deutsches Wörterbuch*, 2. izd. Berlin 1913, 229; F. SENC, *nav. dj.*, 276–277; J. B. HOFMANN, *Etymologisches Wörterbuch des Griechischen*, München 1966, 80.

³ K. M. WOSCHITZ, *nav. dj.*, 126; R. BULTMANN, *nav. čl.*, 517.

naravno, ako su realne, već sada transcendiraju sadašnji život, nadilazeći aktualni trenutak. Nada pomaže čovjeku da ide naprijed. Zato filozof, ljubitelj mudrosti i pred smrću ima nade. Ne boji se smrti, jer zna da će postići svoj cilj.⁴

Autori nisu složni u pitanju jesu li grčki autori upotrebljavali riječ *elpis* u religioznom značenju⁵, jer je teško odrediti pun sadržaj toga pojma. E. Hofmann tvrdi da živa nada, kao temeljan religiozni stav, nije bila poznata grčkom svijetu⁶. R. Bultmann i F. J. Steinmetz, u tekstovima citiranim u bilješci 5, navode niz primjera iz kojih je vidljivo da su grčki autori poznavali nadu u religioznom smislu. Potrebno je spomenuti da, prema tvrdnjama spomenute dvojice autora, tekstovi koji se odnose na ovaj pojam pokazuju da se nada u religioznom smislu uvijek nalazi u nekom odnosu prema božanskom svijetu, ili u nekoj vezi s tim drugim svijetom⁷.

Na temelju iznesenoga moramo konstatirati da su Grci upotrebljavali riječ *elpis* da bi označili SVA iščekivanja i SVA čovjekova nadanja okrenuta budućnosti.

2. Sadržaj i značenje pojmova *elpis* i *elpizo* u Starom zavjetu

a. *Terminologija*. Hebrejski jezik upotrebljava, uglavnom, četiri riječi da označi sadržaj pojma nadati se: *giwwah* – uspravan, postojan u iščekivanju, željno očekivati; *jichel* – čekati, iščekivati; *chikkah* – čekati, nadati se; *sibber* – nadati se, gledati na... Prevlast glagolskih oblika pokazuje da se naglasak nalazi na procesu ili događaju nadanja⁸. Hebrejski glagoli koji izražavaju nadanje vrlo su bliski značenju: pouzdavati se u nekoga.

U cijelom SZ nalazimo ukupno 146 mjesta koja govore o nadi ili o nadanju, od čega se polovica odnosi na nadu u profanom smislu. U tom značenju nada je iščekivanje (koje u sebi uključuje sigurnost, pouzdanje, okrenutost prema budućnosti) usmjereno prema konkretnom, željenom i budućem dobru⁹.

Septuaginta upotrebljava riječ *elpizo* ponajprije za prijevod glagola koji izražavaju pouzdanje: 46 puta za *batach* – osjećati se sigurnim, imati pouzdanja; 20 puta za *chasah* – imati utočište, nekome naći zaklon. U prijevodu glagola *nadanja elpizo* se upotrebljava 16 puta za *jichel* i samo 2 puta za *giwwah*, koji se inače 16 puta prevodi s *hypomeno*, glagolom koji više znači ustrajati negoli iščekivati. Osim spomenutih, u grčkom jeziku postoje još neke riječi koje ocrtavaju stvarnost nadanja i nade.¹⁰

Sadržajno približavanje glagola koji izražavaju nadanja i glagola koji sadrže pojam pouzdanja utječe na stvaranje razlike u upotrebi glagola *elpizo* u Septuaginti i u profanom grčkom.

b. *Značenje*. Velik broj hebrejskih i grčkih riječi za pojam nade i nadanja, posebno nazočnost mnogih glagola, pokazuje da je nada u starozavjetnoj misli imala vrlo široko značenje

⁴ Usp. R. BULTMANN, *nav. čl.*, 517.

⁵ R. BULTMANN, *nav. čl.*, u ThWNT II, 515–518; F. J. STEINMETZ, *Protologische Heils-Zuversicht*, Frankfurt a.M. 1969, 139. Ti autori zastupaju tezu da su Grci upotrebljavali *elpis* u religioznom smislu.

⁶ Usp. E. HOFMANN, *nav. čl.*, 722: »Lebendige Hoffnung als religiöse Grundhaltung ist im griech. Kulturkreis unbekannt.«

⁷ Usp. K. H. SCHEKLE, *Die Hoffnung als Grundkraft des christlichen Lebens*, u *Geist und Leben* 41 (1968), 194; F. J. STEINMETZ, *nav. čl.*, 139.

⁸ Usp. H. BARDTKE, *Hoffnung. I. Im AT*, u RGG II, 415.

⁹ Usp. E. HOFMANN, *nav. čl.*, 722: »Da ist sie eine mit Zuversicht und Spannung verbundene Erwartung, die sich auf ein konkretes, erwünschtes, aber noch in der Zukunft liegendes Gut oder Ereignis richtet.«

¹⁰ Usp. E. HOFMANN, *nav. čl.*, 722.

i da je uvijek više izražavala dinamičku stvarnost nego neko stanje. Nada nije neka neutralna stvarnost koju bi svaki put trebalo poblizje odrediti kao dobru ili lošu. Kadgod se govori o nadi u starozavjetnom smislu, uvijek se misli na očekivanje dobra. Nadati se možemo samo nečemu dobrom. »Nada kao iščekivanje dobra usko je povezana s pouzdanjem i uvijek predstavlja čeznutljivo iščekivanje, u kojem se može uočiti i ustrajno iščekivanje i traženje utočišta«¹¹.

Od 146 mjesta u SZ koja govore o nadi i nadanju, 73 izražavaju nadu čovjeka vjernika. U svim ovim slučajevima nada se odnosi na Boga. Bog je konačni cilj nade. U njemu se nalazi nada, on sam jest nada Izraelova¹². Ta spoznaja uklanja svaku nesigurnost, te nada tako postaje sigurni temelj života čovjeka pravednika. On je sretan jer, posjedujući nadu, posjeduje sigurnu budućnost¹³.

c. *Utemeljenje starozavjetnih nadanja*. Kvalitativna posebnost starozavjetnih nadanja proistječe iz Božjeg saveza s Izraelom¹⁴. U vremenu otaca Bog je s narodom sklopio svoj(e) savez(e) i dao svoja obećanja. Cijeli niz saveza s ocima konstitutivni je dio povijesti spasenja. »Osnovni fenomen povijesti židovskoga naroda jest njegova svijest da je Jahvin izabrani narod i njegovo osvjedočenje da je upravo on narod saveza koji mu garantira postojanje i neopozivost izabranja. Izabranje i savez predstavljaju, dakle, dva vida iste stvarnosti«¹⁵.

Židovska povijest poznaje 4 velika imena s kojima su povezani početni savezi: Noa (Post 9,1-17), Abraham (Post 15; 17), Mojsije (Izl 19-20) i Jošua (Još 24). Savezi s patrijarsima uvijek su povezani s jednostranim i besplatnim obećanjima s Božje strane. Sinajski je savez najvažniji savez u cijelom SZ, i ta je činjenica bitno odredila cjelokupnu povijest izraelskoga naroda¹⁶.

d. *Objekti nade u SZ*. Tijekom SZ pojam nade doživio je neke promjene s obzirom na objekt nadanja. Taj objekt ne proizlazi iz ljudskih mogućnosti ili sposobnosti, nego iz Božjih obećanja danih ljudima prigodom sklapanja saveza¹⁷.

U vrijeme patrijarha gotovo se sva obećanja odnose na obećanu zemlju i brojno potomstvo¹⁸. Poslije zauzimanja zemlje pod Jošuinim vodstvom, narod se nada da će uvijek uživati Jahvinu zaštitu i pomoć¹⁹. Bog je, nakon svega, obećao da će sa svojim narodom sklopiti *savez vječan* (Iz 55,3; 61,8; Ez 16,59-63). Jahvina obećanja bude vjeru i nadu²⁰, jer kao temelj imaju

¹¹ Usp. R. BULTMANN, *nav. čl.*, 518–519; E. HOFFMANN, *nav. čl.*, 723. K. M. WOSCHITZ, *nav. dj.*, 221–230.

¹² Usp. Ps 4,6; 7,2; 9,10; 13,6; 16,1; 17,7; 18,3; 21,8;22,4; 25,20; 26,1; 27,3; 28,7; 31,2.7.15.20 i druge tekstove.

¹³ Usp. E. HOFFMANN, *nav. čl.*, 723.

¹⁴ H. BARDTKE, *nav. čl.*, 415.

¹⁵ Citirano iz: A. GONZALES LAMADRID, *Alleanza*, u *Enciclopedia della Bibbia*, vol. I, Torino Leumann 1969, 324.

¹⁶ Usp. H. HAAG, *Hoffnung und Verzweiflung in biblischer Sicht*, u *Anima* 13 (1958), 113.

¹⁷ H. SCHÖTZEICHEL, *Dimensionen der christlichen Hoffnung*, u *Trier TZ* 85 (1976), 257–259.

¹⁸ Usp. Post 15,7; 17,8; Izl 3,8.17; 6,4; Pnz 1,8 ... Usp. još i: S. VIRGULIN, *La speranza della terra e della numerosa discendenza nel libro della Genesi*, u *Parola Spirito e Vita*, 9 (1984), 13–26.

¹⁹ Usp. K. H. SCHEKLE, *nav. čl.*, 195; R. P. MERENDINO, »Io sono con te!« (Iz 41,10; 43,2.5) *La speranza nel Deuterocanone*, u *Parola Spirito e Vita*, 9 (1984), 27–38.

²⁰ Usp. M. L. RAMLOT i J. GUILLET, *Obećanja*, u *RBT*, Zagreb 1969, 713: »Obećati je jedna od ključnih riječi jezika ljubavi. Obećati znači istodobno najaviti i zajamčiti dar, zadati riječ, proglasiti se sigurnim u budućnost i u sebe; to istodobno znači pobuditi kod svoga sudionika prijanjanje srca i velikodušnu vjeru. Načinom kako obećaje i svojom sigurnošću da nikad neće iznevjeriti, Bog otkriva svoju jedinstvenu veličinu: 'Bog nije čovjek da bi slagao, nije sin Adama da bi se kajao' (Br 23,19). Obećati za nj, već znači dati, ali to prvenstveno znači dati vjeru koja će biti kadra čekati da dar dođe; to također znači, ovom milošću, učiniti onoga koji prima sposobnim zahvaljivati (usp. Rim 4,20), pogodnim da u daru prepozna srce darovatelja.«

sva prethodna djela koja je Jahve učinio u korist svoga naroda²¹. Proročka poruka jest kontinuiran dijalog s njihovom prošlošću. Proroci traže temelje stare vjere koju je narod zaboravio. Opominju narod da su svojim grijesima i tvrdokornošću razorili učinke izabranja. Uvjereni su da Jahvine spasenjske namjere nemaju više vrijednost za Izraela.

Pad kraljevstava, Sjevernog 721. i Južnog 587, izvršio je jak utjecaj na razvoj pojma nade, jer upravo od tih događaja počinje starozavjetna teologija nade u pravom smislu riječi²². Objekt nade jest povratak, novi izlazak i, naposljetku, novi savez koji će nadomjestiti onaj sinajski.

Proroci su naviještali i novo, mesijansko razdoblje. Mesija će donijeti oslobođenje i puninu spasenja. S Mesijom će u svijet ući jedna novost – nov način suživota s Bogom²³.

Pojam nade u SZ ima svoje granice, od kojih je najvažnija smrt. Na ovom svijetu vjernici očekuju svoje spasenje (Prop 9,4-10; Job 14,14.19)²⁴. Nada nije nadilazila ovostrani život (usp. Ps 88,11-13). Tek posljednji spisi SZ-a daju neke znakove vjere u onostrani život. Nada čovjeka pojedinca uključena je u zajednička nadanja i posjeduje iste oznake²⁵.

Perspektive nade i nadanja u SZ širile su se progresivno. Objekt nade i nadanja, u početku neposredan i materijalno obojen (posjedovanje zemlje i brojno potomstvo), malo-pomalo se mijenjao u iščekivanje duhovnih dobara koja su usmjerena prema besmrtnosti i uskrsnuću čovjeka.

3. Pojmovi elpis i elpizo u Novom zavjetu.

a. *Terminologija. Elpis i elpizo* su najvažnije riječi za izražavanje pojma nade i nadanja u NZ, što je vidljivo iz njihove učestalosti²⁶.

Poseban pokazatelj jest što se većina tih mjesta nalazi u *Corpus Paulinum*.²⁷

²¹ Usp. ono što kaže G. BRAULIK, *Die Angst vor dem »Gelobten Land« oder: vom Aushalten der Hoffnung*, u *Bibel und Kirche*, 3 (1978), 79; B. MARIN, »Spera in Dio« (Sal 42,6), u *Parola Spirito e Vita*, 9 (1984), 39–50.

²² Usp. B. LANG, *Die Geburt der jüdischen Hoffnungstheologie*, u *Bibel und Kirche* 3 (1978), 75.

²³ Usp. K. H. RENGSTORF, *Die Hoffnung im rabbinischen Judentum*, u ThWNT II, 520–525. G. F. RAVASI, *La speranza della salvezza definitiva nei Salmi 49 e 73*, u *Parola Spirito e Vita*, 9 (1984), 82–95; A. MELLO, *Prigionieri della speranza (Zc 9,9-12)*, u *Parola Spirito e Vita*, 9 (1984), 69–81. Jednu od najpreglednijih monografija s tom temom nalazimo u knjizi: H. CAZELLES, *Il Messia della Bibbia*, Roma 1981. Autor je analizirao sadržaj i razvoj tog pojma od početka izraelske monarhije sve do »posljednjih«, tj. eshatoloških vremena.

²⁴ Usp. S. BOVO, *La vittoria della speranza nel libro di Giobbe*, u *Parola Spirito e Vita*, 9 (1984), 51–68; Tu temu još jasnije ističe E. NEUHÜSLER, *Hoffnung. Ein biblischer Grundbegriff*, u *Bibel und Leben*, 4 (1968), 308.

²⁵ Usp. K. H. SCHEKLE, *nav. cl.*, 196.

²⁶ Statistika pokazuje slijedeće: *elpis* se ne nalazi u evanđeljima; u Dj 8 puta (2,26; 16,19; 23,6; 24,15; 26,6.7; 27,20; 28,20); u Rim 13 puta (4,18; 5,2.4.5; 8,20.24; 12,12; 15,4.13); u 1 Kor 3 puta (9,10; 13,13); 2 Kor 3 puta (1,7; 3,12; 10,15); u Gal 1 puta (5,5); u Ef 3 puta (1,18; 2,12; 4,4); u Fil 1 puta (1,20); u Kol 3 puta (1,5.23.27); u 1 Sol 4 puta (1,3; 2,19; 4,13; 5,8); u 2 Sol 1 puta (2,16); u 1 Tim 1 puta (1,1); u Tit 3 puta (1,2; 2,13; 3,7); u Heb 5 puta (3,6; 6,11.18; 7,19; 10,23); u 1 Pt 3 puta (1,3.21; 3,15); u 1 Iv 1 puta (3,3). Ukupno u NZ: 53 puta. *Elpizo* se nalazi u: Mt 1 puta (12,21); u Lk 3 puta (6,34; 23,8; 24,21); u Iv 1 puta (5,45); u Dj 2 puta (24,26; 26,7); u Rim 4 puta (8,24.25; 15,12.24); u 1 Kor 3 puta (13,7; 15,19; 16,7); u 2 Kor 5 puta (1,10.13; 5,11; 8,5; 13,6); u Fil 2 puta (2,19.23); u 1 Tim 4 puta (3,14; 4,10; 5,5; 6,17); u Flm 1 puta (22); u Heb 1 puta (11,1); u 1 Pt 2 puta (1,13; 3,5); u 2 Iv 1 puta (12) u 3 Iv 1 puta (14).

²⁷ *Elpis* se spominje 36 puta a *elpizo* 19 puta. Svi statistički podaci uzeti su prema R. MORGENTHALER, *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes*, 3. izd. Zürich 1982.

U NZ, kao uostalom i u SZ, pojmovi *elpis* i *elpizo*, za razliku od helenističkog svijeta, ne označavaju nikada neku općenitu nadu ili nadanje koje se svaki put treba odrediti kao dobro ili loše. Biblijski rječnik uvijek razlikuje nadu od straha²⁸. Uočljivo je dvostruko značenje spomenutih pojmova: u subjektivnom i u objektivnom smislu. U subjektivnom smislu označuju stav nadanja, a u objektivnom smislu mogu označavati dobro kojemu se nadamo, tj. objekt nade²⁹.

b. *Upotreba. Elpis* i *elpizo* u *Evangeljima* i *Djelima apostolskim*. Imenica *elpis* ne nalazi se u evangeljima, a glagol *elpizo* spominje se 5 puta³⁰. Mt 12,21 donosi tekst proroka Izaije 42,4, (citirano prema LXX), pokazujući da se starozavjetna mesijanska nadanja ostvaruju u Kristu³¹. Lk 6,34 i 23,8 govore o nadanju u subjektivnom smislu. U Lk 24,21, nadanje je povezano sa starozavjetnim nadama koje se ostvaruju u Isusovu poslanju (što je još uočljivije ako uzmemo u obzir cijeli kontekst – osobito retke 25-27). U Iv 5,45 ponovno susrećemo povezanost sa starozavjetnim nadama.

U *Djelima apostolskim* imenica *elpis* dolazi 8 puta, od toga dva puta u profanom značenju (16,19 i 27,20). Ostala mjesta govore o *elpis* kao o »*elpis tou Israel*« (28,20); »*elpis tes epangalias*« (26,6); »*elpis kai anastasis*« (23,6). Dj 2,26 citira Ps 16,9 koji se dobro uklapa u kontekst Djela. *Elpizo* nalazimo dva puta: 24,26 u profanom značenju i 26,7 nadati se u ispunjenje obećanja danih ocima.

Valja konstatirati da se u *Djelima apostolskim* *elpis* ne spominje kao *elpis* tipično kršćanska nego kao nada koja se već nalazila u »posjedu« Izraela. Kristov bi dolazak bio ispunjenje obećanja danih ocima³².

Elpis u *Corpus Paulinum*. Većina *elpis* mjesta nalazi se u Rim. Samo I označava obično ljudsko nadanje (15,24). U 15,12 citiran je Izaija 11,1.10. U 15,8 Pavao naglašava da je Krist ispunio nadanja koja su imala ulogu održavanja nade. Sličnu ulogu imaju i Pisma (15,4). Pavao želi Rimljanima: »A Bog nade napunio vas svakom radošću i mirom u vjeri da izobilujete u nadi snagom Duha Svetoga«, naglašavajući tim ulogu Duha Svetoga³³.

Pojam i sadržaj *elpis* najbolje su ocrtni u Rim 8. U iščekivanju vjernika sudjeluje sve stvorenje. U središnjem *elpis* tekstu, Rim 8,18-25, nada je definirana kao postojano iščekivanje onoga što još ne posjedujemo. Njezine objektivizacije su: očitovanje slobode i slave djece Božje (r. 21), oslobođenje stvorenoga svijeta robovanja pokvarljivosti, otkupljenje tijela (uskrsnuće), i konačno spasenje (rr. 21-23). Buduća slava »koja se ima očitovati u nama« (r. 18) usko je povezana s prethodnim suobličenjem Kristovoj smrti. Samo će tako kršćanin moći biti suproslavljjen s Kristom (8,17ss). Buduća slava, na kojoj sudjeluje sve stvorenje, opisana je kao oslobođenje od »robovanja pokvarljivosti« (a ne od sila zla i tame, kako se to naglašava u prethodnoj shemi) i kao »otkupljenje tijela« (a ne kao pobjeda nad smrću) (Rim 8,21-23)³⁴. Nada tako teži oslobođenju svijeta (a ne od svijeta!) zajedno s oslobođenjem čovjeka. Naglašava

²⁸ Usp. R. BULTMANN, *nav. čl.*, 519; K. M. WOSCHITZ, *nav. dj.*, 333-360; E. HOFFMANN, *nav. čl.*, 724...

²⁹ Usp. W. BAUER, *nav. dj.*, 500-502; B. MAYER, *Elpis*, u EWNT I, 1067-1068; R. BULTMANN, *nav. čl.*, 528; K. M. WOSCHITZ, *nav. dj.*, 342-343.

³⁰ Mt 12,21; Lk 6,34; 23,8; 24,21 i Iv 5,45.

³¹ Usp. K. H. SCHELKLE, *nav. čl.*, 196.

³² Usp. B. MAYER, *nav. čl.*, 1069.

³³ Cfr. komentar odgovarajućih redaka u: U. WILCKENS, *Der Brief an die Römer*, u EKK VI/1-3, Benziger/Neukirchener 1978-82; H. SCHLIER, *Der Römerbrief*, u HThKNT VI, Herder Freiburg-Basel-Wien, 3. izd. 1987; R. PESCH, *Römerbrief*, u *Die neue Echter Bibel* 6; Würzburg 1983; K. M. WOSCHITZ, *nav. dj.*, 497-544.

³⁴ Usp. G. SEGALLA, *Gli orizzonti della speranza in S. Paolo*, u *Studia Patavia*, 21 (1974), 13.

se suprotstavljenost između sadašnjeg stanja »ispraznosti« (r. 20) i budućeg stanja slobode i slave tog našega svijeta³⁵. Ovdje spominjani pojam *elpis* moramo shvatiti kao iščekivano dobro, tj. u objektivnom smislu. To se iščekivano dobro ne vidi i nadilazi našu prolaznu stvarnost³⁶.

U Gal 5,5 nalazi se *elpis* u objektivnom smislu. Iščekivano dobro sastoji se u *dikaiošyne*, u konačnom spasenju koje očekujemo³⁷. U Fil *elpis* se spominje uvijek u subjektivnom smislu³⁸. Na 5 mjesta u poslanicama Solunjanima objekt nade ocrtan je na eshatološko-apokaliptičkom horizontu tih poslanica³⁹. Ta je činjenica naglašena strukturom trijada: *elpis* zauzima uvijek posljednje mjesto (1 Sol 1,3 i 5,8). Objekt nade je *parousia* (1 Sol 2,19) i spasenje, shvaćeno u eshatološkom smislu (1 Sol 5,8). Solunjani moraju biti pripravnici za Kristov dolazak jer su kršćani a kršćani su definirani kao oni koji iščekuju s nadom, ustrajnošću i radošću skori Gospodinov dolazak⁴⁰.

U 1 i 2 Kor *elpis* se pojavljuje 6 puta a *elpizo* 8 puta⁴¹. Raspon značenja varira od profanog nadanja (1 Kor 9,10; 16,7), preko nade u subjektivnom smislu (1 Kor 13,7; i drugi), do shvaćanja da se u središtu naših nadanja nalazi Kristovo uskrsnuće koje je temelj naše pobjede nad smrću (usp. 1 Kor 15).

U Pastoralnim poslanicama Krist je sadržaj naše nade (1 Tim 1,1). Nada se odnosi na paruziju i kršćani moraju živjeti »iščekujući blaženu nadu i Pojavak slave velikoga Boga i Spasitelja našega Isusa Krista (Tit 2,13). 1 Tim 4,10 i 5,5 govore o pouzdanju u Boga; Tit 1,2 i 3,7 spominju nadu života vječnoga koji je bio obećan; 1 Tim 3,14; 6,17 i Flm 22 govore o nadi u profanom smislu.

I Heb ističe pojam *elpis*⁴². »A vjera je već neko imanje onoga čemu se nadamo, osvjeđenje o zbiljnostima kojih ne vidimo.« Poput vjere i nada se odnosi na svijet koji ne vidimo. Očekivano dobro ne može se niti vidjeti niti doseći, osim pomoću Božje objaviteljske riječi⁴³. Vjernici moraju ustrajati do kraja. Samo će tako postati baštinici obećanja (usp. 6,11-12. 17-20).

Od *Katoličkih poslanica* posebno je važna i Petrova. U 1,3-4. 13.21; 3,15 govori se o nadi u objektivnom smislu, koja je pohranjena u nebesima. U 1 Iv 3,3 nada se odnosi na Isusa koji će ponovno doći. Ispunjenje nade bit će sudjelovanje na slavi uskrsloga Krista⁴⁴. 2 i 3 Iv govore o jednostavnim ljudskim nadama (2 Iv 12 i 3 Iv 14).

Zaključujući ovaj pregled, možemo reći da, iako Pavao nikada nije elaborirao cjelovitu definiciju pojma *elpis*, na temelju analize tekstova on shvaća nadu kao »pouzdanje i strpljivo iščekivanje vječnog spasenja i slave u Kristu«⁴⁵.

³⁵ Usp. G. BARBAGLIO, *La speranza cristiana secondo s. Paolo*, u *Vita e pensiero*, 52 (1972), 35.

³⁶ U prilog takve kvalifikacije izjasnio se i H. SCHLIER, *Der Römerbrief*, 256-258. Prikaz svih vidova toga pojma u Rim zahtijevao bi opširnu studiju. Zbog ograničenosti prostora ograničit ćemo se na bitno.

³⁷ Usp. F. MUSSNER, *Der Galaterbrief*, u HThKNT IX, Herder Freiburg-Basel-Wien 1974, 350.

³⁸ Fil 1,20; 2,19.23. Ipak se njegova nada ne temelji na ljudskim planovima nego *en Kyrio*. Usp. J. GNILKA, *Der Philipperbrief*, u HThKNT X/3, Herder Freiburg-Basel-Wien 1968, 157.

³⁹ 1 Sol 1,3; 2,19; 4,13; 5,8; 2 Sol 2,16.

⁴⁰ Usp. G. SEGALLA, *nav. cl.*, 10.

⁴¹ *Elpis*: 1 Kor 9,10 (2 puta); 13,13; 2 Kor 1,7; 3,12; 10,15; *Elpizo*: 1 Kor 13,7; 15,19; 16,7; 2 Kor 1,10.13; 5,11; 8,5; 13,6.

⁴² *Elpis*: 3,6; 6,11; 18; 7,19; 10,23; *Elpizo*: 11,1.

⁴³ Usp. K. H. SCHELKLE, *nav. cl.*, 201.

⁴⁴ Usp. B. MAYER, *nav. cl.*, 1075.

⁴⁵ L. FEDELE, *La speranza cristiana nelle lettere di S. Paolo*, u *Aloisiana*, 1 (1960), 23.

Objekt žive nade (1 Pt 1,3) jest spasenje (1 Sol 5,8), uskrsnuće (Dj 23,6), život vječni (Tit 1,2; 3,7), slava Božja (Rim 5,2; 2 Kor 3,12; Kol 1,27), dolazak Božjega kraljevstva koji će promijeniti i naša tijela i cijeli svijet (Rim 8,20s). Objekt nade jest sam Bog i njegov Sin Isus (1 Tim 1,1).

Nada je Božji dar (2 Sol 2,16) koji on daje samim naviještanjem Evanđelja (Kol 1,23) snagom Duha Svetoga koji »proizvodi« prvine slave (Rim 8,23; 15,13). Vjera daje nadi postojanost pred smrću (Rim 4,18; 8,20s). Vjera je srž i bit nade (Heb 11,1). Temelj nade jest Kristovo uskrsnuće; jest Krist i Bog Otac koji stvara i vodi našu povijest⁴⁶.

II. POSLANICA KOLOŠANIMA

U poslanici Kološanima *elpis* se spominje tri puta: 1,5.23.27. Sva se mjesta nalaze u prvom poglavlju.

1. Kol 1,5

Kol 1,5 moramo promatrati u kontekstu redaka 3–8, u kojima se zahvaljuje za vjeru i ljubav prema svima svetima. Ta dva pojma opisuju kršćanski život zajednice u Kolosima. Vjera i ljubav pozivaju na zahvaljivanje. R. 5 nastavlja razvijati tu tematiku, objašnjavajući temelj ta dva bitna stava kršćanskog života.

Struktura r. 5 bila bi slijedeća:

- r. 4d (*ten agapen*) *hen echete eis pantas tous hagious*
- r. 5a *dia ten elpida*
 - b *ten apokeimenen hymin en tois ouranois*
 - c *hen proekousate en to logo tes aletheias*
 - d *tou euangeliou*
- 6 a *tou parontos eis hymas*⁴⁷.

Elpis, treći član trijade, prikazuje se ovdje kao uzrok (Ursache) vjere i ljubavi. Ta tri elementa, vjera, ljubav i nada, ovdje se prilično razlikuju. Vjera se temelji na povijesti spasenja, i to posebno na Kristovu spasiljskom događaju koji vrijedi za sva vremena⁴⁸. Ona tako postaje »hod po kojem, u okviru povijesti spasenja, prošlost postaje djelotvorna za mene«⁴⁹. Ljubav aktualizira poruku u sadašnjosti služenjem svetima, dok se nada okreće prema budućem ispunjenju obećanih stvarnosti. Na taj način nada dobiva poseban naglasak, jer je upravo tim

⁴⁶ Usp. E. HOFFMANN, *nav. cl.*, 725–726; W. PESCH, *Zur Eschatologie des Neuen Testaments*, u *Anima*, 20 (1965), 225; M. FRAEYMAN, *Essentialia de spe christiana in Theologia Paulina*, u *Collationes Gandav.*, 2 (1952), 38–43.

⁴⁷ F. ZEILINGER, *Der Erstgeborene der Schöpfung. untersuchungen zur Formalstruktur und Theologie des Kolosserbriefes*, Wien 1974, 35.

⁴⁸ Usp. G. ROSSE, *La speranza nelle lettere di san Paolo*, u *Ekklesia* 4/5 (1970), 47: »La speranza ñ inseparabile dalla fede. La fede come grazia e conoscenza, colloca il convertito nella storia della salvezza, rivelandogli chi egli ñ, da dove viene e cio che lo aspetta. Per questo fatto essa colloca l'uomo in contatto con Cristo che, di questa storia di salvezza ñ il centro, il principio e la fine, perchè tutte le promesse di Dio hanno infatti in lui il loro 'si'«.

⁴⁹ O. CULLMANN, *Christ et le Temps*, Neuchatel 1966, 157.

pojmom izražen sav sadržaj evanđeoskog navještaja⁵⁰ koji pripada zajednici i koji omogućuje »vršenje« vjere i ljubavi⁵¹.

Smještajući pojam nade u kontekst povijesti spasenja, O. Cullmann naglašava cjelovitost i ukupnost toga procesa. Drži da je Kristov povratak na koncu vremena vrhunac prema kojemu ide Crkva. Taj bi trenutak, po njegovu shvaćanju, bio glavni objekt nade. Povijest spasenja koja je započela prvim stvaranjem i koja ide prema onom posljednjem, konačnom, postići će tim svoje dovršenje i ispunjenje. Krist je i prvi i posljednji posrednik stvaranja. Posljednje stvaranje uključuje u sebi uskrsnuće mrtvih i preobrazbu materije u novu stvarnost⁵² – novo nebo i novu zemlju (Iz 65,17; 66,22; 2 Pt 3,13; Otk 21,1.2 itd.).

Dia ten elpida – *dia*, sa svojim uzročnim značenjem, jest veza s r. 4. G. Bornkamm smatra da to *dia* treba cjelokupnom kršćanskom životu dati eshatološke značajke⁵³. Motiv vjere i ljubavi bila bi iščekivana, buduća stvarnost. To iščekivano dobro rezervirano je za vjernike koji neprestano teže da postignu obećana dobra. Nada u objektivnom smislu ostaje (kao u 1 Kor 13,12-13) temelj kršćanskog života⁵⁴.

Kol 1,5 preokreće redosljed u trijadi, jer se *elpis* pojavljuje kao temelj *pistis* i *agape*. *Elpis* je u r. 5 prikazana kao *spes quae speratur* a ne kao *spes qua speratur*. To je jedna od razlika između Kol i ostalih poslanica S. Pavla⁵⁵.

Kao dobro kojemu se nadamo *elpis* se već nalazi pripravljena na nebesima. Glagol *apokeimai* može se odnositi na neku dobru stvar, već pripravljenu, koja čeka kao depozit. *Apokeimai* se često primjenjuje na kraljeve dobročinitelje i vjerne sluge. Njima su pripravljene mnoge časti i mnogi darovi. *Apokeimai* može označavati i sudbinu koja nekoga treba zadesiti⁵⁶.

Kao što je pobjedniku već pripravljen vijenac (2 Tim 4,8), tako je i nada, koja se nalazi na nebesima, obećana kršćanima. Nada zajednice se temelji na uskrsnom Kristu i usmjerena je k Bogu. Sam uskrsli Krist jest *elpis tes doxes* (Kol 1,27).

Zajednica je već čula i prihvatila navještaj toga dobra kojemu se nada. Epafra im je najvjestio *ton logon tes aletheias tou euangeliou*. Sadržaj Evanđelja opisuje se kao *logos aletheias* (2 Kor 6,7; Ef 1,13; 2 Tim 2,15); *logos tou Theou* (1 Kor 14,36; 2 Kor 2,17; 4,2; Fil 1,14; Kol 1,25); *logos tou Kyriou* (1 Sol 1,8; 2 Sol 3,1); *logos tes katallages* (2 Kor 5,19); *logos zoes* (Fil 2,16).

Aletheia se nalazi u propovijedanju apostola. Evanđelje koje je propovijedao Pavao sadrži u sebi zahtjevu istinu. Primljena Riječ treba biti plodonosna – jer je Božja Riječ uvijek djelotvorna (usp. Iz 55,11; Heb 4,12). Kološani su primili *euangelion* sa svom ozbiljnošću. Od toga trenutka počinje rast. Nada – *res sperata* – svijetli pred kršćanima i vodi ih naprijed. Plodovi se već primjećuju⁵⁷.

⁵⁰ Cfr. G. BORNKAMM, *Geschichte und Glaube* II, München 1971, 207: »... der Begriff der Hoffnung im Zusammenhang der Trias das eigentliche Gewicht des Satzes trigt und schlechthin den Inhalt des ganzen Evangeliums bezeichnen soll.«

⁵¹ E. LOHSE, *Die Briefe an die Kolosser und an Philemon*, Göttingen 1968, 47; za pojam *hagioi* usp. P. JOVINO, *Gli HAGIOL nelle 'Lettere della prigionia*«, u *Ho Theologos. Cultura Cristiana di Sicilia*, 4(II) 1975, 102–106.

⁵² Usp. O. CULLMANN, *Studi di teologia biblica*, (prijevod s francuskog), Roma 1969, 66–69.

⁵³ G. BORNKAMM, *nav. dj.*, 207: »Daran ist soviel sicher richtig, dass die mit *dia* eingeführte Bestimmung das christliche Leben im ganzen als eschatologisch kennzeichnen soll.«

⁵⁴ To naglašava i R. BULTMANN, *Elpis*, u *ThWNT* II, 529.

⁵⁵ Usp. E. LOHSE, *nav. dj.*, 47.

⁵⁶ *Ondje*, 48.

⁵⁷ Usp. E. MOLLAND, *Das paulinische Euangelion. Das Wort und die Sache*, Oslo 1934, 55.